

SYMBOLIKA ROŚLIN

Od najdawniejszych czasów ludzie nadawali otaczającym ich obiektom, zwierzętom, roślinom, zjawiskom znaczenia symboliczne lub magiczne. W większości wynikały one z obserwacji otaczającego świata i prostych skojarzeń. I tak na przykład w świecie flory rośliny wiecznie zielone symbolizowały nieśmiertelność, rośliny z cierniami – ból i mękę, pachnące kwiaty – piękno i miłość. Czasem jednak symbolika była efektem skomplikowanych rozważań teologicznych lub filozoficznych, co powoduje, że nie jest ona prosta w odczytaniu dla współczesnego człowieka. Niektóre ze znaczeń symbolicznych są żywe do dnia dzisiejszego, spotykamy się z nimi, a być może nie do końca odczytujemy. Robiąc palmę wielkanocną staramy się dołożyć do niej jałowiec, wyznając miłość wręczamy czerwone róże, a pisząc nekrolog – ozdabiamy go liściem palmy. Zapraszamy w fascynujący świat symboliki roślin.

BABKA (LANCETOWATA, ZWYCZAJNA)

W wierzeniach ludowych uważano ją za „najstarszą trawę na świecie” i „matkę wszystkich ziół”.¹ Babka lancetowata w sztuce chrześcijańskiej jest symbolem męki Chrystusa, ze względu na wydłużony kształt liści, który kojarzy się z włócznią, którą przebito bok Ukrzyżowanego. Jako roślina niska, niepozorna, babka stała się również symbolem pokory Matki Bożej. Inna cecha tej rośliny – szybkie rozrastanie się nadało babce kolejne znaczenie symboliczne. W tym kontekście babka symbolizuje rozprzestrzenianie się na świecie religii chrześcijańskiej.²

BARWINEK

Ta niewysoka, zimozielona roślina dziko rosnąca w lasach używana była do różnego rodzaju wianków obrzędowych. Uważano, że posiada właściwości magiczne i potrafi ochronić przed urokiem i czarownicami. Barwinek jest symbolem miłości, w tym znaczeniu, wpleciony wraz z rutą w wianki, stroił głowy panny młodej i jej družek (później zastąpiony mirtem i rozmarynem). Również dekorowano nim weselne różgi. Jest również symbolem dziewictwa. Barwinkiem dekorowano trumny zmarłych dzieci.³ Sadzony na cmentarzach jako symbol trwałości i nieśmiertelności.⁴

¹ *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, tom 2 cz. IV, Lublin 2019, s.58

² S. Kobielski, *Florarium christianum*, Kraków 2006, s. 27

³ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych. Słownik Adama Fischera*, Wrocław 2016, s.75

⁴ *Słownik stereotypów... cz. IV*, s.68

BEZ CZARNY

Czarny bez najczęściej kojarzony był ze śmiercią i złymi mocami, podobno miał moc pośredniczenia w kontaktach świata żywych ze światem zmarłych. Z drugiej strony posiadał właściwości magiczne i wróżbiarskie, umieszczony na dachach domostw chronił je przed czarami⁵, a uderzanie gałązkami bzu miało moc wypędzania demonów⁶. Kobiety na Śląsku wierzyły, że bez może przejąć ich ciężę. Zwracały się do krzaków bzu mówiąc: ty noś za mnie, ja będę kwitła za ciebie⁷. W sztuce chrześcijańskiej kwiaty bzu symbolizowały chrześcijan.⁸

BLUSZCZ

Bluszcz posiada bardzo bogatą symbolikę związaną z jego cechami i wyglądem. Jako roślina wiecznie zielona jest symbolem nieśmiertelności, wieczności i życia wiecznego.⁹ Jego zdolność do oplatania i silnego przyczepiania się do podłoża sprawiła, że bluszcz stał się również symbolem wiecznej miłości, trwałego uczucia, oddania i wierności, przyjaźni i przywiązania aż do śmierci¹⁰ a jego mocne korzenie były inspiracją do uznania go (w sztuce chrześcijańskiej) za symbol krzyża na którym umarł Jezus Chrystus.¹¹

Rosnący na cmentarzach kojarzony był ze śmiercią i złowrogimi mocami, jednakże poświęcenie go w Dzień Matki Bożej Zielnej powodowało, że nabierał mocy ochronnej przed nieszczęściami i urokami.¹²

Bluszcz był atrybutem wielu bogów: egipskiego Ozyrysa, geckiego Dionizosa, rzymskich Saturna, bogini Cissia, i Attisa – boga vegetacji.¹³ W starożytnej Grecji bluszcz był wręczany nowożeńcom jako symbol wiecznej wierności i miłości.¹⁴ Wieńce plecione z bluszczu zakładali uczestnicy świąt dionizyjskich, a sam bluszcz mieszano z winem, aby nadać mu mocy, stąd też w starożytności bluszcz stał się symbolem opilstwa. Do dzisiaj w Wielkiej Brytanii na gospodach wiesza się wieniec z bluszczu, jako symbol miejsca, gdzie sprzedaje się trunki. Bluszcz był również atrybutem muzy komedii Talii oraz symbolem sławy i poezji lirycznej – wieńczono nim głowy poetów.¹⁵

⁵ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.81

⁶ P. Kowalski, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007, s.26

⁷ S. Kobielski, *Florarium christianum*, Kraków 2006, s. 50-51

⁸ S. Kobielski, *Florarium...*, s.51

⁹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 32

¹⁰ D. Forstner *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, Warszawa 2001, s. 195

¹¹ L. Impelluso *Natura i jej symbole. Rośliny i zwierzęta w serii Leksykon Historia, sztuka, ikonografia*, Warszawa 2006, s.50

¹² P. Kowalski, *Kultura...* s. 31

¹³ W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990, s.26

¹⁴ D. Forstner *Świat...*, s.194

¹⁵ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 32, W. Kopaliński, *Słownik...*, s.26

BRZOZA

Delikatna i wiotka brzoza jest symbolem kobiecości („żeńską” częścią Wszechświata), a także związanej z nią płodności i rodzącego się życia. W tym znaczeniu brzoza stała się nieodłącznym elementem wszelkiego rodzaju świąt wiosennych. Gałązki brzozy miały rolę magiczną i wróżebną. Świeże gałązki miały przynosić szczęście, a płonące w ogniskach drewno brzozy miało odganiać złe duchy. Brzozą dekorowane są ołtarze na Boże Ciało, takie gałązki przynoszone później do domu chroniły zabudowania przed burzą i gradem.¹⁶

Brzoza występuje również jako symbol kary (różgami z brzozy karano dzieci). W tym kontekście, w sztuce chrześcijańskiej, można ją znaleźć pomiędzy *Arma Christi* – narzędziami Męki Pańskiej.¹⁷

W starożytnym Rzymie brzoza była symbolem władzy. Jej gałązki związane rzemieniami tworzyły tzw. różgi liktorskie (*fascis*) noszone podczas pochodów przed cesarzem i najwyższymi urzędnikami rzymskimi.¹⁸

CHABER

Rosnące wśród zboża błękitne kwiaty posiadają bogatą symbolikę w sztuce chrześcijańskiej. Chaber może symbolizować Chrystusa (rośnie wśród zboża symbolizującego eucharystię), może być również symbolem raju (ze względu na niebiańską barwę).¹⁹ Poprzez skojarzenia z niebem chaber jest pojawia się w sztuce obok Matki Bożej, na przykład jako wzór na jej płaszczu²⁰.

Wianki z chabrów poświęcone w dzień przed Bożym Ciałem miały moce chroniące przed burzami, piorunami, gradem.²¹ Wierzono również, że chabry są lekiem na ukąszenia węży. Zgodnie z antyczną legendą okłady z kwiatów chabra wyleczyły centaura Chirona z ran zadanych przez strzałę z łuku Herkulesa.²²

Chabry posiadał też znaczenie negatywne – jako chwast niszczący zboże kojarzony był z polnym demonem pilnującym zboża „chabernicą”.²³

¹⁶ P. Kowalski, *Kultura...* s. 33-37

¹⁷ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 36

¹⁸ W. Kopaliński, *Słownik...* s. 34

¹⁹ L. Impelluso *Natura...*, s. 104, S. Kobielski, *Florarium...*, s. 43

²⁰ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 43

²¹ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.113

²² S. Kobielski, *Florarium...*, s. 43

²³ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 71

DĄB

To mocne i długowieczne drzewo stało się symbolem nieśmiertelności, niezniszczalności i „męskiej” części Wszechświata. Uważany za drzewo święte o silnych właściwościach magicznych i ochronnych. W czasie burzy palono gałązki dębu dla ochrony przed piorunami, gałązki dębu zatykano w dachy dla ochrony przed pożarem od pioruna.²⁴ Dąb jest też symbolem życia, siły, majestatu, władzy. W sztuce chrześcijańskiej jest symbolem zbawienia, głębokiej i niezniszczalnej wiary, także bywa kojarzony z Matką Bożą.²⁵

W starożytności poświęcony był bogom związanym z piorunami (Zeus w starożytnej Grecji, Jowisz w starożytnym Rzymie).²⁶ Symbol męstwa, potęgi, odwagi - w starożytnym Rzymie wieńcami z dębu dekorowano zwycięzców i zasłużonych obywateli²⁷, także żołnierzy, którzy w czasie bitwy uratowali życie współobywatela²⁸

Dąb i żołędzie w sztuce są też atrybutem miesięcy października i listopada.²⁹

DZIEWANNA

Wysoka roślina z żółtymi kwiatami zebranymi w wydłużone grona nazywana bywała różdżką Arona lub laską św. Piotra. Przez swój kształt i kolor przypominający pochodnię symbolizuje światło. Symbolikę tą dodatkowo wzmacnia zastosowanie rośliny – jej zwiniętych liści używano jako knotów, a nasączone łojem palono jako świece.³⁰ Nazywana również „niebiańską pochodnią” była symbolem skromności i niewinności Maryi Panny.³¹

Wierzono, że dziewanna posiadała właściwości magiczne, a picie wódki z dziewanny miało chronić przed czarami.³² W mitologii słowiańskiej Dziewanna była boginą wiosny, lasów i łąk, także

opiekunką panien.³³

²⁴ P. Kowalski, *Kultura...* s. 76-77

²⁵ L. Impelluso *Natura...*, s. 62

²⁶ D. Forstner *Świat...*, s.160

²⁷ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 52

²⁸ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 64

²⁹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 55

³⁰ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 119

³¹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 65

³² M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.138

³³ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 138

DZIURAWIEC

Ziele o silnej mocy ochronnej: chronił przed piorunem, odpędzał demony i nocne strachy (szczególnie podczas podróży) chronił położnice i nowonarodzone dzieci.³⁴ Wierzano, że otwory w liściach dziurawca zrobił diabeł z zazdrości o jego moc.³⁵ W sztuce chrześcijańskiej pojawia się jako atrybut św. Jana Chrzciciela (nazywany „zиеm św. Jana Chrzciciela”), symbol Męki Pańskiej i boleści Matki Bożej, ze względu na skojarzenie czerwonego soku tej rośliny z wyglądem krwi.³⁶

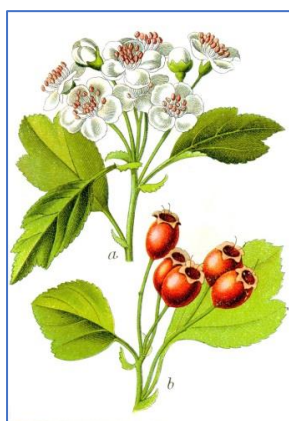

FIOŁEK

Niepozorny kwiatek pochylający się ku ziemi, a obdarzony pięknem i mocnym zapachem jest symbolem skromności i pokory.³⁷ W sztuce chrześcijańskiej atrybut i symbol Maryi Panny, nazywanej „fiołkiem pokory”.³⁸ Także symbol niewinności, delikatności i subtelnego uczucia.³⁹

Jako kwiat wiosenny fiołek jest symbolem budzącego się życia, ze względu na piękno i zapach jest również symbolem miłości.⁴⁰ Św. Augustyn natomiast uważa fiołek za symbol wdowieństwa.⁴¹ Ze względu na fioletową barwę fiołek może również symbolizować żalobę,⁴²

W starożytnej Grecji wierzano, że fiołki chronią od skutków pijaństwa, stąd zasiadając do biesiad Grecy zakładali wieńce plecione z fiołków.⁴³

GŁÓG

Roślina ciernista, stąd też wierzano, że może ona ochronić przed demonami i złymi mocami. Ze względu na wczesne i obfite kwitnienie, głóg stał się też symbolem sił witalnych, życia i płodności.⁴⁴ Głogi sadzono przy kościołach i klasztorach jako

³⁴ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.146

³⁵ *Słownik stereotypów...* cz. IV s. 71

³⁶ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 65

³⁷ L. Impelluso *Natura...*, s. 128

³⁸ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 72

³⁹ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 94

⁴⁰ D. Forstner *Świat...*, s.186

⁴¹ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 71

⁴² *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 87

⁴³ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 94

⁴⁴ P. Kowalski, *Kultura...* s. 136-137, S. Kobielus, *Florarium...*, s. 75

symbol Męki Pańskiej, ponieważ wierzono, że to właśnie z tej rośliny upleciona została cierniowa korona Chrystusa.⁴⁵

GOŹDZIK

Kwiaty goździka, których aromat przywodzi skojarzenia z aromatyczną przyprawą o tej samej nazwie, a wyglądzie przypominającym gwoździe⁴⁶, stały się w sztuce chrześcijańskiej symbolem męki Chrystusa, dodatkowo symbolikę tą wzmacnia czerwony kolor kwiatu przypominający kolor krwi.⁴⁷ Stąd też Goździk trzymany przez Dzieciątka Jezus ma zapowiadać jego przyszłą mękę. Czerwony goździk może być również symbolem małżeństwa, miłości, zaślubin. Może również symbolizować próżność i pychę.⁴⁸ W wierzeniach ludowych goździk symbolizuje piękno i młodość. Stosowany był również w magii miłosnej.⁴⁹

IRYS/MIECZYK

W starożytnym Egipcie irys był symbolem zwycięstwa. W sztuce chrześcijańskiej stał się symbolem smutku Matki Bożej, pojawia się również w scenach Zwiastowania, jako symbol macierzyństwa.⁵⁰

JABŁKO

Jabłko uważani za symbol płodności, urodzaju, obfitości i szczęścia, dlatego też grało ważną rolę w obrzędowości weselnej i świątecznej. Jabłkami zdobiono weselne pieczywo obrzędowe, używano do wróżb w czasie wigilii Bożego Narodzenia (rozkrojenie pestki jabłka wieszczyło chorobę, nawet śmierć), a także do wróżb miłosnych. Jabłka dekorują wieńce dożynkowe, a nabite na patyki są elementem bukietów święconych w święto Matki Bożej Zielnej.⁵¹ Tak poświęcone jabłka, później zjedzone, miały chronić od bólu gardła⁵²

W sztuce chrześcijańskiej jabłko jest przede wszystkim symbolem grzechu, kuszenia, źródła zła i zepsucia poprzez nawiązania do rajskiego owocu, którym wąż kusił Ewę. Jabłko może

⁴⁵ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 75-76

⁴⁶ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 99

⁴⁷ L. Impelluso *Natura...*, s. 115

⁴⁸ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 78

⁴⁹ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 103

⁵⁰ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 88-89

⁵¹ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.164-165

⁵² P. Kowalski, *Kultura...* s. 172

być również symbolem zmartwychwstania lub władzy (jeżeli trzyma je Chrystus)⁵³ lub symbolem Chrystusa (jeżeli trzyma je Maryja). Dzieciatko trzymające jabłko wskazuje że jest „drugim Adamem”⁵⁴.

Jabłko jest też symbolem miłości i młodości.⁵⁵ Jabłko czerwone symbolizuje miłość fizyczną. W starożytnej Grecji było atrybutem bogini miłości Afrodyty.⁵⁶

Okrągły kształt jabłka jest symbolem kosmosu lub Ziemi⁵⁷. Jabłko (tzw. Królewskie) symbolizuje władzę, a szczególnie jej uniwersalny charakter. W chrześcijaństwie na jabłku królewskim umieszczano krzyż podkreślający, że światem rządzi Chrystus.⁵⁸

JĄLOWIEC

Ta ciernista, stałozielona roślina charakteryzująca się wydzielaniem silnego zapachu podczas palenia wykorzystywana była w obrzędach ofiarnych. Wierzono, że jego ciernie posiadają moc zatrzymywania złych duchów. Wplątany w palmy wielkanocne jako symbol Męki Pańskiej (kolczaste gałązki kojarzono z koroną cierniową), po poświęceniu zawieszony na ścianie miał chronić zabudowania przez złem. Dym z jałowca podobno ma moc odpędzania zarazy.⁵⁹

W sztuce chrześcijańskiej jałowiec jest nie tylko symbolem Męki Pańskiej, ale również wieczności i trwałości (jako roślina wiecznie zielona) lub niewinności (poprzez skojarzenie z delikatnymi owocami chronionymi przez ciernie). Ciernie jałowca symbolizują również grzech, szczególnie chciwość.⁶⁰

JARZĘBINA

Gałązki jarzębiny z pięknymi czerwonymi owocami dekorują bukiety święcone podczas święta Matki Bożej Zielnej oraz wieńce dożynkowe. Wierzono, że piękno jarzębiny będzie mieć przełożenie na piękno plonów w kolejnym roku. Z drugiej strony jarzębinę uważano za drzewo sprowadzające zło, zgodnie z przekonaniem, że to właśnie na jarzębinie powiesił się Judasz. Dlatego też w niektórych regionach nie używano jarzębiny do przystrajania świętych obrazów, ani nawet na opał.⁶¹

⁵³ L. Impelluso *Natura...*, s. 149, 153

⁵⁴ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 91

⁵⁵ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 91

⁵⁶ P. Kowalski, *Kultura...* s. 172

⁵⁷ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 114

⁵⁸ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 92

⁵⁹ P. Kowalski, *Kultura...* s. 179-180

⁶⁰ L. Impelluso *Natura...*, s. 66, S. Kobielski, *Florarium...*, s. 95

⁶¹ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.168

JAŚMIN/JAŚMINOWIEC

Jaśmin ze względu na swoje białe kwiaty (symbolizujące czystość i niewinność) oraz ze względu na porę kwitnienia (maj) kojarzony jest z Matką Bożą. Jest też symbolem elegancji i wdzięku, a w połączeniu z różami może być również symbolem wiary⁶².

JEMIOŁA

Wiecznie zielona jemioła symbolizuje stałość i niezmienność. Na symbolikę jemioły ma wpływ również miejsce, gdzie można ją znaleźć. Zawieszona wysoko na drzewach, pomiędzy niebem a ziemią, symbolizuje przejście między światem żywych a umarłych. Żółty odcień gałązek jemioły sprawia, że uważano ją za roślinę o silnych właściwościach magicznych.⁶³ Jemioła nazywana była „drzewem szczęścia”, wierzono również w jej silne właściwości ochronne przed urokiem i złymi czarami⁶⁴. W sztuce chrześcijańskiej jest symbolem eucharystii (łączy się z drzewem, jak Eucharystia z duszą).⁶⁵

W starożytnym Rzymie poświęcona była bogini podziemia Prozerpinie. Rosnącą na dębie wykorzystywali do swoich praktyk druidzi. Do jej ścinania używano złotych sierpów i uważano aby spadając nie dotknęła ziemi, bo wtedy podobno miała tracić swoje właściwości.⁶⁶

JESION

Jesion to drzewo święte kojarzone ze śmiercią i wojną. Jego twardego drewna używano do wyrobu broni. W starożytnej Grecji poświęcony Aresowi i Posejdonowi, w starożytnym Rzymie - bogowi wojny Marsowi. W krajach skandynawskich był symbol nieśmiertelności, święte drzewo w centrum świata (*Yggdrasill*), dla Germanów – atrybut boga Thora.⁶⁷ W wierzeniach ludowych miał moc ochrony przed wężami, stąd też zatykano gałązki jesiona w dachy domostw. Na otoczonych kultem jesionach wieszano kapliczki⁶⁸. Jesion uważany jest również za symbol wierności małżeńskiej.⁶⁹

⁶² L. Impelluso *Natura...*, s. 66, S. Kobielski, *Florarium...*, s. 64, 101

⁶³ P. Kowalski, *Kultura...* s. 192

⁶⁴ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.384

⁶⁵ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 100

⁶⁶ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 99

⁶⁷ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 100-101, W. Kopaliński, *Słownik...*, s.129

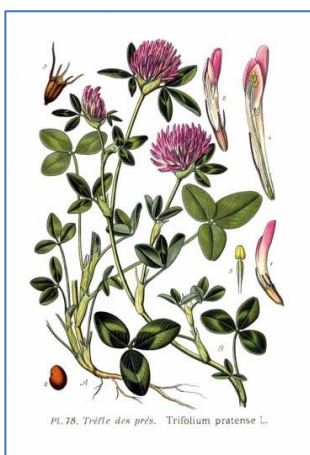
⁶⁸ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.172

⁶⁹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 101

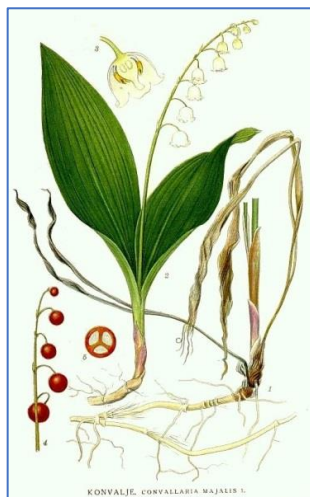
KĄKOL POLNY

Kąkol posiada bogatą symbolikę, prawie wyłącznie negatywną. Jako chwast zatruwający zboże, w symbolice chrześcijańskiej uważany był za symbol grzeszników, grzechu, szatana, heretyków i niewiernych (oddzielanie kąkolu od zboża porównywano z oddzielaniem grzeszników od zbawionych, czy też pożądlivosti od czystości).⁷⁰ W wierzeniach ludowych kąkole wiązano z diabłem, jednakże z drugiej strony umieszczony na dachu miał chronić przed czarownicami. Również na bydło w celach ochronnych zakładano wianki uplecione z kąkolu. Kąkol święcono w bukietach w czasie święta Matki Bożej Zielnej „aby nie rodził się w polu”.⁷¹

KONICZYNA

Ze względu na kształt liścia koniczyna w sztuce chrześcijańskiej stała się symbolem Trójcy Świętej. Wierzy się, że czterolistna koniczyna przynosi szczęście, trójlistna natomiast miała zapewniać powodzenie w kupnie i sprzedaży, stąd też była święcona podczas świąt Bożego Ciała i Matki Bożej Zielnej, a następnie zabierana na targi. Wierzone również, że koniczyna chroni przeciw ukąszeniom węża.⁷²

KONWALIA

Zwana „lilią dolin”.⁷³ Jest jednym z pierwszych kwiatów symbolizujących wiosnę, stąd w sztuce chrześcijańskiej symbolizuje nadejście Chrystusa. Białe kwiaty o silnym zapachu są symbolem czystości i niewinności Maryi Panny (stąd konwalie pojawiają się w scenach Zwiastowania), są również symbolem pokory, co jest związane z ułożeniem kwiatów (skierowane w dół ku ziemi).⁷⁴ Konwalia jest również symbolem szczęścia, miłości oraz atrybutem lekarzy.⁷⁵

⁷⁰ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 108-109

⁷¹ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.187-188

⁷² M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.198-199, S.

Kobielus, *Florarium...*, s. 110

⁷³ L. Impelluso *Natura...*, s. 79

⁷⁴ L. Impelluso *Natura...*, s. 79

⁷⁵ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 111

LEN

Len jest symbolem czystości i delikatności. W sztuce chrześcijańskiej symbolizuje Chrystusa (przyjął ziemskie ciało jak rodzi się z ziemi len).⁷⁶ Len (roślina i wyroby lniane) jest symbolem bogactwa, dobrobytu, zamożności. Lniany obrus na stole przynosić miał szczęście, a ubranie zmarłego w koszulę z lnu miało zapewnić mu ochronę przed złymi mocami.⁷⁷

LESZCZYNA

Leszczyna ze względu na fakt, że łatwo się ukorzenia jest symbolem płodności. Dlatego stosowana była w obrzędach weselnych, np. wplatano ją w wianki. Uważana za święty krzak o właściwościach magicznych – chroniła przed piorunami, gradem oraz innymi zjawiskami atmosferycznymi, a jej gałązki miały wskazywać lokalizację podziemnych skarbów. Leszczyną dekorowano ołtarze na święto Bożego Ciała, wchodziła też w skład bukietów święconych podczas święta Matki Bożej Zielnej. Z gałązek leszczyny robiono krzyżyki, które umieszczane na polach aby chronić zasiewy przed klęskami.⁷⁸

Leszczyna jest atrybutem Kybele – frygijskiej bogini płodności, Rei – greckiej bogini Ziemi, u Celtów różdżka z leszczyny symbolizowała mądrość.⁷⁹

LILIA

Majestatyczne i piękne kwiaty lili to symbol dziewictwa i czystości (kwiaty w kolorze białym), ale też oznaka godności królów i książąt.⁸⁰ W sztuce chrześcijańskiej lilia stała się atrybutem Matki Bożej i symbolem jej niepokalanego poczęcia (przedstawiana m.in. w scenach Zwiastowania i Wniebowzięcia). Lilia jest też atrybutem wielu świętych (Józefa, Antoniego Padewskiego, Katarzyny Sieneńskiej, Klary, Dominika, Scholastyki, Urszuli, Stanisława Kostki, Kazimierza, Doroty, Teresy i in) a także anioła Gabriela.

Może też być atrybutem Jezusa Chrystusa. Może też symbolizować pokorę i czystą duszę. W przedstawieniach raju symbolizuje nagość.⁸¹ Towarzyszy też alegoriom

⁷⁶ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 119

⁷⁷ *Słownik stereotypów...* cz. II, s. 363

⁷⁸ P. Kowalski, *Kultura...* s. 274-275, M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.216-217

⁷⁹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 121

⁸⁰ D. Forstner *Świat...*, s.188

⁸¹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 122, 124

wstydu i piękna.⁸² Lilia była również symbolem młodości i urody, radości i szczęścia, piękności, a także boskości.⁸³

Z drugiej strony lilia jest symbolem śmierci – przystrajano nią trumny i sadzono na grobach wierząc że są one „powłoką duszy”⁸⁴

Lilia jest motywem często wykorzystywanym w sztuce. W Starożytności lilia była stosowana jako ornament.⁸⁵ Na Krete królowa nosiła berło w kształcie lilii. W architekturze starożytnego Egiptu stosowano kolumny z głowicami o formach przypominających ten kwiat.⁸⁶ W Europie Zachodniej lilie chętnie stosowane były w heraldyce. „Lilie francuskie” są godłem królów, rodów i miast we Francji.⁸⁷ Motyw ten wykorzystywany jest również w sztuce ludowej m.in. do ozdabiania garnków czy sprzętów domowych.⁸⁸

Lilia kojarzona jest z panną, w twórczości ludowej symbolizuje pannę młodą. Z białych lilii pleciono wianki i wykonywano wiązanek ślubne. Lilię święcono w bukietach podczas obchodów święta Matki Bożej Zielnej.⁸⁹ Wianek z lilii zawieszony na ścianie miał chronić od piorunów, lilie miały też ponoć moc sprawdzania miłości.⁹⁰

LIPA

Lipa uważana była za drzewo święte – przy lipach składano ofiary, wieszano na nich kapliczki, z drewna lipowego rzeźbiono postacie świętych.⁹¹ Poświęcana bóstwom miłości i życia rodzinnego, u Germanów poświęcona bogini Freyi⁹², w starożytnym Rzymie bogini miłości Wenerze. W chrześcijaństwie kojarzona z Matką Bożą (wierząco, że „mieszka w lipach”), przy lipach miały też pojawiać się święte źródła. Poprzez skojarzenie z miodem i pszczołami stała się również symbolem rodziny i domowego ogniska.⁹³

Lipa miała przynosić pomyślność. Wierząco, że ścięcie tego drzewa może spowodować nieszczęście, a nawet śmierć w rodzinie.⁹⁴ Lipa miała posiadać również właściwości ochronne – gałęzie lipowe zatykano w płoty i dachy, stosowano też do strojenia ołtarzy, Wierząco że kij lipowy pozwala unieszkodliwić demony.⁹⁵

⁸² L. Impelluso *Natura...*, s. 85

⁸³ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 132

⁸⁴ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 132

⁸⁵ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 121

⁸⁶ D. Forstner *Świat...*, s.189

⁸⁷ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 200

⁸⁸ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.412

⁸⁹ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 132

⁹⁰ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.412

⁹¹ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.416

⁹² S. Kobielski, *Florarium...*, s. 125

⁹³ P. Kowalski, *Kultura...* s. 285

⁹⁴ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.416

⁹⁵ P. Kowalski, *Kultura...* s. 285

MAK

Symbolika maku wywodzi się przede wszystkim z jego właściwości usypiających. Stąd też mak jest symbolem śmierci, snu i nocy. W starożytnej Grecji był atrybutem boga marzeń sennych Morfeusza, boga śmierci Tanatosa.⁹⁶ Ze względu na właściwości usypiające wierzono, że mak pozwala przekraczać granice świata żywych i świata zmarłych. Jedzenie potraw z maku podczas świąt ma podkreślać łączność ze zmarłymi, potrawy te traktowano jak symboliczny poczęstunek dla tych, którzy odeszli.⁹⁷

Na symbolikę maku wpływają również jego owoce – makówki, małe puszcзки zawierające liczne ziarenka. Dlatego mak uważany jest również za symbol płodności.⁹⁸ Z kolei intensywna, czerwona barwa kwiatów, w sztuce chrześcijańskiej kojarzona jest z krwią i męką Chrystusa i symbol Eucharystii.⁹⁹ Czerwone kwiaty maku są również symbolem dziewczyny, urody i miłości.

U Słowian mak sypano do trumien wierząc, że duch zmarłego musi najpierw wybierać ziarenka zanim zacznie nękać ludzi¹⁰⁰

MIRT

Mirt jest przede wszystkim symbolem dziewictwa i niewinności. W tym kontekście stosowany jest do przybrania dziecka podczas chrztu czy komunii świętej. Jako roślina wiecznie zielona jest też symbolem nieśmiertelności.¹⁰¹

Stosowany przy obrzędach weselnych. Zwyczaj noszenia mirtowych wianków przez panny młode sięga czasów antycznych i związany jest z kultem Afrodyty, opiekunki małżeństwa. W Starożytności bowiem mirt symbolizował radość małżeńską, także płodność i siły witalne.¹⁰² Z drugiej strony w starożytnej Grecji był również symbolem śmierci i żałoby, zgodnie z wierzeniami mirtowe gaje miały rosnąć w Hadesie, krainie zmarłych.¹⁰³ W sztuce chrześcijańskiej białe kwiatki mirtu – symbolizują Najświętszą Marię Pannę. W malarstwie jest również symbolem małżeństwa.¹⁰⁴

⁹⁶ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 128

⁹⁷ P. Kowalski, *Kultura...* s. 302

⁹⁸ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 128

⁹⁹ L. Impelluso *Natura...*, s. 111

¹⁰⁰ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 128

¹⁰¹ P. Kowalski, *Kultura...* s. 323

¹⁰² S. Kobielus, *Florarium...*, s. 139

¹⁰³ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 139

¹⁰⁴ L. Impelluso *Natura...*, s. 55

Mirt jest również symbolem pojednania i bezkrwawego zwycięstwa. Podobno greccy uchodźcy którzy chcieli założyć nową kolonię zabierali ze sobą gałązkę mirtu jako symbol ojczyzny i nadziei na dobre życie.¹⁰⁵

ORLIK

Orlik w sztuce chrześcijańskiej jest symbolem Ducha Świętego ze względu na kształt kwiatów przypominających gołębice. Może również symbolizować cierpienie Matki Bożej lub Mękę Chrystusa.¹⁰⁶ Był atrybutem Wenus i starogermańskiej bogini płodności Freyi.¹⁰⁷

OSET

Ze względu na raniące kolce oset jest symbolem cierpienia, smutku, grzechu i grzesznego życia. Przez skojarzenia z cierniową koroną jest też symbolem męki Chrystusa.¹⁰⁸ Ponieważ ziemia, na której rośnie jest jałowa, stąd oset jest również kojarzony ze śmiercią, lenistwem i bezużytecznością.¹⁰⁹

W wierzeniach ludowych uważany za roślinę stworzoną przez diabła.¹¹⁰ Uważano również (ze względu na kolce), że oset potrafi bronić przed złymi mocami, demonami czy urokami. Z tego względu oset zatykany był za płoty np. w Noc Świętojańską.¹¹¹

W średniowieczu na Śląsku w dzień św. Apostołów Pawła i Filipa na dachach umieszczano gałązki z cierniami aby bydło obficie dawało mleko.¹¹²

Ciekawą symbolikę posiada oset w Chinach – ze względu na zachowywanie swojego kształtu po ususzeniu jest tam symbolem długowieczności.¹¹³

¹⁰⁵ S. Kobieltus, *Florarium...*, s. 140

¹⁰⁶ L. Impelluso *Natura...*, s. 109, S. Kobieltus, *Florarium...*, s. 156-157

¹⁰⁷ S. Kobieltus, *Florarium...*, s. 156

¹⁰⁸ L. Impelluso *Natura...*, s. 134

¹⁰⁹ P. Kowalski, *Kultura...* s. 404, S. Kobieltus, *Florarium...*, s. 161

¹¹⁰ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.243

¹¹¹ P. Kowalski, *Kultura...* s. 404-405

¹¹² S. Kobieltus, *Florarium...*, s. 163

¹¹³ P. Kowalski, *Kultura...* s. 403-404

PAPROĆ

Paproć jest symbolem długowieczności, szczerości i otwartości. W starożytności wiązana z bóstwami podziemnymi uważana była za szkodliwy chwast.¹¹⁴ Jednak chyba najbardziej jest kojarzona z magicznym kwiatem paproci. Wierzono że kwitnie raz do roku w wigilię św. Jana, a kto go znajdzie odkryje skarby ukryte w ziemi. Według innych cudowny kwiat paproci miał moc leczenia wszystkich chorób.¹¹⁵ Stąd też kwiat paproci stał się symbolem nieosiągalnego szczęścia, a także czegoś niezwykle cennego.¹¹⁶ Paproć uważana była za roślinę cudowną i tajemniczą i stosowano ją do czarów. Pełniła funkcję ochronną przed szatanem i złymi mocami (zatykana w płoty czy dachy), także przed burzą, piorunami i gradem. Wierzono, że tam gdzie rośnie paproć, szatan nie ma siły działania.¹¹⁷

Paproć zerwana przez dziewicę miała przynosić szczęście. Świącono ją podczas święta Matki Bożej Zielnej, a następnie dawało się ją do spichlerzy jako ochronę przed myszami i robactwem.¹¹⁸

PIOŁUN (BYLICA PIOŁUN)

Gorycz piołunu kojarzona jest ze śmiercią, karą, zniszczeniem. Posiada moc ochronną i magiczną, szczególnie jeżeli został zerwany w wigilię św. Jana. Wianki i bukiety z piołunem świącono na w święto Matki Bożej Zielnej, trzymane potem cały rok miały moc ochronną przede wszystkim przed piorunami, ale też chorobami i zarazą.¹¹⁹ Podobno stosowany był przez czarownice do sporządzania magicznych maści i napojów.¹²⁰ Jako roślina związana ze śmiercią, płaczem i smutkiem stosowany był w obrzędowości pogrzebowej do omywania zwłok, wkładano go też do trumny.¹²¹

W symbolice chrześcijańskiej piołun jest symbolem grzechu, bólu, smutku, łączono go z karą i gniewem Boga.¹²² Jest również symbolem Apokalipsy.¹²³

¹¹⁴ S. Kobiela, *Florarium...*, s. 170

¹¹⁵ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.254-255

¹¹⁶ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 268

¹¹⁷ S. Kobiela, *Florarium...*, s. 171

¹¹⁸ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.255

¹¹⁹ P. Kowalski, *Kultura...* s. 448-449

¹²⁰ S. Kobiela, *Florarium...*, s. 176

¹²¹ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 269

¹²² S. Kobiela, *Florarium...*, s. 175

¹²³ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 269

POKRZYWA

Parzące włoski występujące na pokrzywie sprawiły, że roślinie tej nadano moce ochronne. Pokrzywa miała odstraszać złe moce, chroniła przed urokami i przed uderzeniami pioruna.¹²⁴ Trzymana w ręce broniła przed strachami i widmami.¹²⁵

W symbolice chrześcijańskiej kojarzona była z miejscami opuszczonymi przez człowieka. Była symbolem lenistwa, niedbalstwa i lubieżności (ze względu na swoją „ognistą naturę”), ale też pokuty.¹²⁶

Smaganie się pokrzywą miało odpędzać choroby, a zupa z pokrzywy miała zapewniać zdrowie i siły.¹²⁷

ROZMARYN

Wiecznie zielona roślina o silnym aromacie stała się symbolem nieśmiertelności i pamięci o zmarłych. Był też symbolem dziewictwa i płodności.¹²⁸ W symbolice chrześcijańskiej rozmaryn jest atrybutem Matki Bożej i św. Agnieszki.¹²⁹

W starożytności, wierzono, że przynosi szczęście i radość. Nazywany był zieleń pamięci, bo w starożytnej Grecji wierzono, że poprawia pamięć (gałązki rozmarynu uczniowie wplatali we włosy przed egzaminami).¹³⁰ W starożytnym Rzymie rozmaryn był poświęcony bogini miłości Wenus. W średniowieczu sadzony na grobach, na znak pamięci o zmarłych.¹³¹

Rozmaryn jest też symbolem wesela, używany bywał w magii miłosnej.¹³² Gałązki rozmarynu wplatane były w wianki ślubne, ozdabiały ciasta i różgi weselne. Rozmaryn mógł symbolizować chłopca, kawalera, ale też (ze względu na zapach) ponętą pannę.¹³³ Rozmaryn wkładany był pod poduszkę, co miało przynosić spokojny sen, zawieszano go też nad drzwiami, żeby odganiał węże.¹³⁴

¹²⁴ P. Kowalski, *Kultura...* s. 459

¹²⁵ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.265

¹²⁶ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 177-179

¹²⁷ P. Kowalski, *Kultura...* s. 459, S. Kobielski, *Florarium...*, s.179

¹²⁸ P. Kowalski, *Kultura...* s. 499

¹²⁹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 183

¹³⁰ P. Kowalski, *Kultura...* s. 499

¹³¹ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 183

¹³² M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.463

¹³³ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 332

¹³⁴ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 183

RÓŻA

Róża, nazywana królową kwiatów, to przede wszystkim symbol miłości, piękna i szczęścia.

W sztuce chrześcijańskiej jest atrybutem Najświętszej Marii Panny (nazywanej „różą bez kolców”¹³⁵, też przez skojarzenie z różańcem). Ze względu na kolce jest symbolem męczeństwa świętych (m.in. Rozalii i Katarzyny), ale też kojarzona z koroną cierniową stała się symbolem Męki Chrystusa. Dotyczy to szczególnie róży w kolorze purpurowym, ze względu na kolor nawiązujący do koloru krwi. Róża jest też symbolem aniołów i dusz zbawionych oraz atrybutem świętych (Heleny, Teresy, Józefa, Izydora i in.).¹³⁶ Może też być symbolem Ducha Świętego (ze względu na „ognisty” kolor). Trzymana w rękach anioła staje się symbolem raju.¹³⁷

W starożytności symbol przepychu, dumy i miłości, ale też milczenia i tajemnicy. Według legendy róża pojawiła się podczas narodzin Afrodyty lub też, według innej, z krwi Adonisa rozszarpanego przez dziki. Róża kładziona na grobach była symbolem odradzania się po śmierci.¹³⁸

Róże wykorzystywane były do dekorowania ołtarzy, do wiązanek ślubnych, do dekorowania ubranka chrzczonego dziecka. Płatki róż sypie się przed Najświętszym Sakramentem w procesji Bożego Ciała. Święci się je w bukietach podczas święta Matki Bożej Zielnej i w oktawę Bożego Ciała.¹³⁹

Motyw róży jest szeroko stosowany w sztuce, architekturze (rozety) i heraldyce.

RUTA

Roślina jako roślina wiecznozielona jest symbolem nieśmiertelności i odradzania się życia. Jest to też symbol miłości, gotowości do zamążpójścia, seksu i płodności. Z ruty wyplatano wieńce weselne i obrączki, używano jej także do dekoracji ślubnych. „Sianie ruty” to symbol długiego i bezskutecznego oczekiwania na małżeństwo. Ruta może też być symbolem smutku i skruchy.¹⁴⁰ Wiązano ją również symbolicznie ze śmiercią i światem zmarłych, stąd siano ją na grobach.¹⁴¹

¹³⁵ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 185

¹³⁶ L. Impelluso *Natura...*, s. 118

¹³⁷ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 188

¹³⁸ S. Kobielus, *Florarium...*, s. 184

¹³⁹ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 203

¹⁴⁰ P. Kowalski, *Kultura...* s. 500-501

¹⁴¹ *Słownik stereotypów...* cz. IV, s. 356,364

Uważana była za lekarstwo na ukąszenia węży i środek przeciwko bazyliiskom.¹⁴² Nazywano ją zieleń łaski i skruchy i używano podczas egzorcyzmów i jako kropidło. Wierzono, że ruta posiada również moce ochronne, wieszano ją nad oknami i drzwiami, żeby odgonić złe moce.¹⁴³

SŁONECZNIK

Słonecznik jest symbolem przywiązania i oddania się komuś. W symbolice chrześcijańskiej symbolizuje pobożność (odwraca się za słońcem, jak pobożny człowiek za Bogiem).¹⁴⁴

WIERZBA

Przez skojarzenie z opadającymi gałęziami wierzba jest symbolem smutku, tęsknoty i żałoby, stąd też uważana za drzewo nagrobne. Na wyobraźnię działały dziuple w starych wierzbach wypełnione próchnem, wierzono, że to miejsce przebywania złych duchów (tak jak w przysłowiu: „w starej wierzbie diabeł mieszka”).¹⁴⁵

Jest również symbolem sił vitalnych i odradzającego się życia¹⁴⁶, dlatego też spełniała ważną rolę w świętach wiosennych - zapewniała płodność ziemi. Uderzanie się witekami wierzbowymi w Wielkanoc miało pobudzić moce vitalne i oczyścić ciało. Wierzono, że gałązki wierzbowe miały moc odstraszenia demonów.¹⁴⁷

W symbolice chrześcijańskiej wierzba jest symbolem grzechu i żałoby, ale też zmartwychwstania, wiary, czystości i dziewictwa (wierzono, że kwiaty, liście, gałązki wierzba tłumią żądze).¹⁴⁸ W sztuce jest atrybutem alegorii biedy, może też symbolizować bezpłodność i jałowość.¹⁴⁹

Gałązki wierzbowe święcone były w Niedzielę Palmową (zwaną też Wierzbową).¹⁵⁰

¹⁴² M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s.469

¹⁴³ S. Kobielski, *Florarium...*, s. 190

¹⁴⁴ L. Impelluso *Natura...*, s. 106

¹⁴⁵ P. Kowalski, *Kultura...* s. 594-595

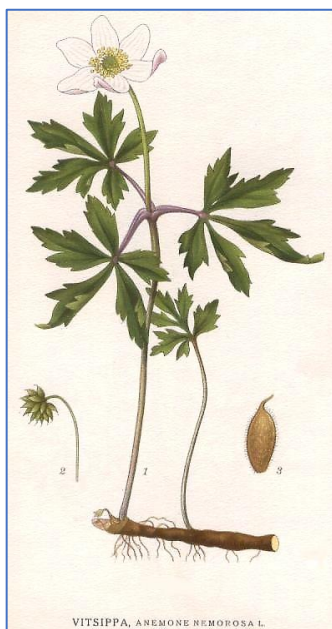
¹⁴⁶ D. Forstner *Świat...*, s.178

¹⁴⁷ P. Kowalski, *Kultura...* s. 596

¹⁴⁸ D. Forstner *Świat...*, s.179

¹⁴⁹ L. Impelluso *Natura...*, s. 58

¹⁵⁰ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 461

ZAWILEC (ANEMON)

Kwiat łączony w starożytnej Grecji z kochankiem Afrodyty – Adonisem. Był również atrybutem Boreasza (wiatru) i Hermesa. Ze względu na szybkie wędnięcie w starożytności uważany był za symbol żałoby i śmierci, a także przemijania¹⁵¹. W chrześcijaństwie symbolizował nadzieję (jako kwiat wiosenny), także jest symbolem ofiary Chrystusa i siedmiu boleści Matki Bożej. Jako kwiat łączony z wiatrem jest symbolem Ducha Świętego. Atrybut św. Małgorzaty.¹⁵²

ZBOŻE

Zboże jest atrybutem alegorii lata i symbolem obfitości, a także cyklu życia i umierania. Symbolika zboża zawiera się już w etymologii słowa, które wywodzi się z dawnego określenia „bogactwo, majątek, powodzenie”. Zboże utożsamiano z chlebem, stąd też zboże i jego części (ziarno, słoma...) odgrywają ogromną rolę w obrzędowości ludowej.¹⁵³ W sztuce chrześcijańskiej zboże, a szczególnie pszenica, symbolizuje Eucharystię, w przedstawieniach Matki Bożej z Dzieciątkiem trzymającym kłos jest to nawiązanie do ofiary Chrystusa.¹⁵⁴ Zboże jest również symbolem zmartwychwstania (odradzanie się rośliny z ziarna) i Królestwa Bożego („żniwo wielkie, robotników mało”, Łk 10, 2).¹⁵⁵

Kłosa zbóż poświęcone były w czasie święta Matki Bożej Zielnej. Wierzano, że poświęcone ziarno dodane do ziarna przeznaczonego na zasiew przyniesie obfite plony.¹⁵⁶

PSZENICA

Pszenica uważana była za najszlachetniejszą ze zbóż, a mąkę z niej za najlepszą. Stąd też stała się symbolem dostatku i bogactwa.¹⁵⁷ Pszenica jest symbolem Chrystusa i chleba eucharystycznego, jest to też symbol kościoła (wiernych) i ludzi zbawionych.¹⁵⁸

JĘCZMIEN

Przeciwstawiany pszenicy (jęczmienny chleb czy placek jest symbolem ubóstwa¹⁵⁹). Symbol Starego Testamentu, rzeczy doczesnych i życia cielesnego.¹⁶⁰

¹⁵¹ *Słownik stereotypów...* cz. III, s. 265

¹⁵² S. Kobiela, *Florarium...*, s. 26-27

¹⁵³ *Słownik stereotypów...* cz. I, s. 77

¹⁵⁴ L. Impelluso *Natura...*, s. 20

¹⁵⁵ D. Forstner *Świat...*, s. 201

¹⁵⁶ M. Kujawska, Ł. Łuczaj, J. Sosnowska, P. Klepacki, *Rośliny w wierzeniach...*, s. 176

¹⁵⁷ *Słownik stereotypów...* cz. I, s. 245

¹⁵⁸ S. Kobiela, *Florarium...*, s. 182-183

Wybrana literatura:

- Jerzy Bartmiński (red.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, tom II *Rośliny*, cz, 1 *Zboża*, Lublin 2017
- Jerzy Bartmiński (red.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, tom II *Rośliny*, cz, 2 *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*, Lublin 2018
- Jerzy Bartmiński (red.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, tom II *Rośliny*, cz, 3 *Kwiaty*, Lublin 2019
- Jerzy Bartmiński (red.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, tom II *Rośliny*, cz, 4 *Zioła*, Lublin 2017
- Dorothea Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, Warszawa 2001
- Lucia Impelluso, *Natura i jej symbole. Rośliny i zwierzęta*, w serii: *Leksykon Historia, sztuka, ikonografia*, Warszawa 2006
- Stanisław Kobieltus, *Florarium christianum*, Kraków 2006
- Władysław Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990
- Piotr Kowalski, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007
- Monika Kujawska, Łukasz Łuczaj, Joanna Sosnowska, Piotr Klepacki, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych. Słownik Adama Fischera*, Wrocław 2016

¹⁵⁹ *Słownik stereotypów...* cz. I, s. 299

¹⁶⁰ S. Kobieltus, *Florarium...*, s. 103-104

Zdjęcia:

Babka lancetowata i babka zwyczajna, Frederike J. Uildriks, Vitus Bruinsma, Public domain, Wikimedia Commons

Barwinek, Argenta, Vicente Martin de., Public domain, Wikimedia Commons

Bez czarny, Hamilton, Edward, Public domain, Wikimedia Commons

Bluszcz, autor nieznany, Public domain, Wikimedia Commons

Brzoza, Johann Georg Sturm (Painter: Jacob Sturm), Public domain, Wikimedia Commons

Chaber, Oceancetaceen - Alice Chodura, Public domain, Wikimedia Commons

Dąb, Amédée Masclef, Public domain, Wikimedia Commons

Dziewanna, Brandt, Wilhelm; Gürke, M.; Köhler, F. E.; Pabst, G.; Schellenberg, G.; Vogtherr, Max., Public domain, Wikimedia Commons

Dziurawiec, Mentz, August; Ostefeld, C. H., Public domain, Wikimedia Commons

Fiolek, Johann Georg Sturm (Painter: Jacob Sturm), Public domain, Wikimedia Commons

Głóg, Johann Georg Sturm (Painter: Jacob Sturm), Public domain, Wikimedia Commons

Goździk, Edwards, Sydenham, 1769?-1819; Lindley, John, 1799-1865, No restrictions, Wikimedia Commons

Irys, Bentham-Moxon Trust.; Curtis, William; Curtis's botanical magazine dedications, 1827-1927 : portraits and biographical notes.; Royal Botanic Gardens, Kew.; Stanley Smith Horticultural Trust., Public domain, Wikimedia Commons

Jabłko, Johann Georg Sturm (Painter: Jacob Sturm), Public domain, Wikimedia Commons

Jałowiec, Brandt, Wilhelm; Gürke, M.; Köhler, F. E.; Pabst, G.; Schellenberg, G.; Vogtherr, Max., Public domain, Wikimedia Commons

Jarzębina, Walter Müller, Public domain, Wikimedia Commons

Jaśmin, Botanical Register, Public domain, Wikimedia Commons

Jemioła, Mentz, August, 1867-1944; Ostefeld, C. H. (Carl Hansen), 1873-1931, No restrictions, Wikimedia Commons

Jesion, Carl Axel Magnus Lindman, Public domain, Wikimedia Commons

Kąkol polny, Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé, Public domain, Wikimedia Commons

Koniczyna, Amédée Masclef, Public domain, Wikimedia Commons

Konwalia, Carl Axel Magnus Lindman, Public domain, Wikimedia Commons

Len, Gotthilf Heinrich von SchubertFile:Naturgeschichte des Pflanzenreichs Tafel XVI.jpg: Аймаина хикари, Public domain, Wikimedia Commons

Leszczyna, Johann Georg Sturm (Painter: Jacob Sturm), Public domain, Wikimedia Commons

Lilia, Hans-Simon Holtzbecker, Public domain, Wikimedia Commons

Lipa, Brandt, Wilhelm; Gürke, M.; Köhler, F. E.; Pabst, G.; Schellenberg, G.; Vogtherr, Max., Public domain, Wikimedia Commons

Mak, Gourdon, Jean; Naudin, Philibert., Public domain, Wikimedia Commons

Mirt, Migula, Walter; Thomé, Otto W., Public domain, Wikimedia Commons

Orlik, Graf, Ferdinand; Petrasch, Joh.; Seboth, Joseph, Public domain, Wikimedia Commons

Oset, Johann Georg Sturm (Painter: Jacob Sturm), Public domain, Wikimedia Commons

Paproć, Mentz, August, 1867-1944; Ostefeld, C. H. (Carl Hansen), 1873-1931, No restrictions, Wikimedia Commons

Piołun, Hermann Adolf Köhler (1834 - 1879), Public domain, Wikimedia Commons

Pokrzywa, Frederike J. Uildriks, Vitus Bruinsma, Public domain, Wikimedia Commons

Rozmaryn, Brandt, Wilhelm; Gürke, M.; Köhler, F. E.; Pabst, G.; Schellenberg, G.; Vogtherr, Max., Public domain, Wikimedia Commons

Róża, Bois, D.; Frederick Warne (Firm); Herincq, B.; Step, Edward; Watson, William, Public domain, Wikimedia Commons

Ruta, Rawpixel, CC BY-SA 4.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>>, Wikimedia Commons

Ślonecznik, Hans-Simon Holtzbecker, Public domain, Wikimedia Commons

Wierzba, Otto Wilhelm Thomé, CC0, Wikimedia Commons

Zawilec anemon, Carl Axel Magnus Lindman, Public domain, Wikimedia Commons

Zboże, pszenica, Vilmorin-Andrieux, Public domain, Wikimedia Commons